

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Klára Kučerová

**Faktor vyššího věku u příbuzenských pěstounů
z pohledu doprovázející organizace**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Hana Šlechtová, Ph.D.

Olomouc 2019

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedl/a v seznamu literatury.“

V Olomouci dne

.....

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí mé bakalářské práce, Mgr. Haně Šlechtové, Ph.D., za věnovaný čas, trpělivost a užitečné rady. Také děkuji mojí mamince a svému příteli, kteří mě ve studiu podporovali. Největší díky ale patří právě CARITAS, díky níž jsem našla skvělé kamarádky, jejichž zásluhou bylo studium mnohem příjemnější. Stejně tak bych chtěla poděkovat i pracovníkům, kteří mi rozhovor poskytli.

Obsah

Úvod.....	6
1 Pěstounská péče jako typ náhradní rodinné péče.....	7
1.1 Pěstounská péče	7
1.2 Důvody k NRP	8
1.3 Otázka selhání rodiny.....	8
1.4 Počet dětí v pěstounské péči v České republice.....	9
2 Příbuzenská pěstounská péče.....	10
2.1.1 Specifika PPP.....	10
2.1.2 Výhody a rizika z pohledu různých aktérů	11
2.1.3 Rozhodování příbuzných o přijetí dítěte.....	13
2.1.4 Postoje pěstounů a svěřených dětí k péči.....	13
2.2 Pěstounská péče v rukou prarodičů.....	17
2.2.1 Mezigenerační role prarodiče	17
2.2.2 Prarodič zastávající roli rodiče	17
2.2.3 Rizikové faktory v příbuzenské pěstounské péči.....	18
2.2.4 Výhody.....	20
2.3 Pěstounská péče v rukou ostatního příbuzenstva	20
2.4 Potřeby dítěte	21
3 Doprovázející organizace	22
3.1 Služby doprovázejících organizací	22
3.1.1 Krátkodobá péče	23
3.1.2 Dlouhodobá respitní péče	23
3.1.3 Odborná pomoc.....	23
3.1.4 Vzdělávání pěstounů.....	24
3.1.5 Kontakt dítěte s biologickou rodinou.....	24

3.1.6	Sledování naplňování dohody o VPP	24
4	Metodologie výzkumu	25
4.1	Cíl výzkumu	25
4.2	Metoda výzkumu.....	25
4.2.1	Sběr dat	26
4.2.2	Výzkumný soubor	27
4.2.3	Zpracování dat	27
5	Analýza a interpretace	28
5.1	Názor pracovníků na příbuzenskou pěstounskou péči	28
5.1.1	Odlišnosti PPP oproti klasické pěstounské péči	28
5.1.2	Pozitiva z pohledu pracovníků.....	30
5.1.3	Negativa z pohledu pracovníků	30
5.2	Zohlednění faktoru věku ve smyslu poskytování služeb	32
5.2.1	Služby pro pěstouny.....	33
5.2.2	Služby pro děti	35
5.2.3	Vlastní iniciativa pěstounů.....	37
5.2.4	Překážky ve smyslu vytvoření nové služby	37
	Diskuze	39
	Závěr	42
	Seznam zkratk	43
	Bibliografický seznam	44

Úvod

Pěstounská péče je jednou ze čtyř forem náhradní rodinné péče, která se u nás poskytuje jako osvojení (adopce), poručenství, opatrovnictví nebo právě pěstounství. Aktuálním tématem je právě příbuzenská pěstounská péče vykonávaná prarodiči či jinými příbuznými, na kterou je často poukazováno, zejména z toho důvodu, že více než polovina pěstounů jsou přímými prarodiči dětí svěřených do pěstounské péče, což dokazuje průřez statistickými údaji v rámci ročních výkazů o výkonu sociálně-právní ochrany dětí z Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky.

Příbuzenská pěstounská péče s sebou nese různé výhody i rizika, na které by se měl brát ohled. Tato bakalářská práce si klade za cíl, zda a jakým způsobem doprovázející organizace zohledňují fakt vyššího věku u příbuzenských pěstounů. Pro práci a naplnění mého cíle byl zvolen kvalitativní výzkum. Metodou zkoumání byl polostrukturovaný rozhovor s pěti pracovníky doprovázejících organizací Olomouckého kraje. Jsou to totiž právě pracovníci doprovázejících organizací, kteří jsou s pěstouny v pravidelném kontaktu. Jejich funkce je podpůrná, tudíž by měli pružně reagovat na potřeby a přání pěstounů.

Tato bakalářská práce je rozdělena na pět částí. První tři části tvoří teoretickou základnu pro pochopení problematiky, další dvě části jsou tvořeny z metodologie výzkumu, analýzy a interpretace výzkumu.

1 Pěstounská péče jako typ náhradní rodinné péče

Matějček představuje dvě formy náhradní výchovy, které se dělí na buďto ústavní péči, nebo právě náhradní rodinnou péči (dále jen NRP). NRP je taková péči o děti, která je vykonávána „náhradními“ rodiči v prostředí, které má stejnou podobu jako běžná rodina (Matějček, 1999, s. 31).

Náhradní rodinná péče je poskytována dětem, které z nejrůznějších důvodů nemohou vyrůstat ve svém své vlastní rodině. NRP je ukotvena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen NOZ) a v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen zákon o SPOD).

NRP je upravena v NOZ ve formách osvojení, poručení s péčí, pěstounská péče a svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby. NOZ ve všech typech NRP významně podpořil právo na ochranu rodičovství. Stejně tak i podpořil přednost biologické i širší rodiny dítěte, před rodinou náhradní (Čilečková, 2014, s. 62).

Z tematického důvodu práce bude podrobně popsána pouze pěstounská péče¹.

1.1 Pěstounská péče

Pěstounská péče je tedy jednou z forem náhradní rodinné péče, kdy stát zaručuje dohled nad výchovou dítěte, která je vykonávána pěstounem. Pěstounská péče se rozlišuje na příbuzenskou a nepříbuzenskou. Níže budou uvedeny příčiny, díky kterým se dítě dostává do nepříznivé situace, což může v rámci NRP, vést právě ke zmiňované pěstounské péči, konkrétně příbuzenské pěstounské péči (dále jen PPP), jež se bude prolínat celým tématem bakalářské práce.

Do pěstounské péče přicházejí děti, které z různých důvodů nemohou vyrůstat v biologické rodině a ani nemohou být osvojeny. Pěstounskou péči ustanovuje soud, v takových případech, kdy rodiče nejsou dlouhodobě schopni řádně pečovat o svoje dítě (Matějček, 1999, s. 31).

Soud stanovuje trvání pěstounské péče na takovou dobu, po kterou trvá překážka, která mu brání v péči o dítě. Rodič však může požádat o navrácení dítěte zpět do své péče.

¹ Více informací o jednotlivých formách NRP se nachází v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Rozhodnutí o vyhovění vydává soud, pokud je to v souladu se zájmy dítěte. Důležité je také podotknout, že biologickým rodičům zůstává i jejich rodičovská odpovědnost, která udává i jejich vyživovací povinnost k dítěti, ta ale může být v určitých případech převedena na biologické prarodiče. Rodič má také právo na pravidelný a osobní kontakt s dítětem a informace s ním spojené, pokud soud nestanoví jinak. S tím se tedy pojí i povinnost pěstouna, který má povinnost udržovat, prohlubovat a rozvíjet sounáležitost dítěte s rodičem a dalšími blízkými osobami z toho důvodu, aby se dítě mohlo co nejdříve vrátit do své biologické rodiny (Cilečková, 2014, s. 68 – 69).

Výživné se ale vyplácí skrze Úřad práce jako příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Pěstoun má povinnost a oprávnění o dítě pečovat, ačkoliv jsou jeho povinnosti v rámci výchovy omezené. Zpravidla se však jedná o přiměřené povinnosti a práva rodiče zejména v běžných každodenních věcech. Povinnosti a kompetence pěstouna v rámci závažnějších rozhodnutí je stanoven v rozsudku (NOZ, § 958 – 970).

1.2 Důvody k NRP

Mezi hlavní důvody, které způsobují umístění dítěte do NRP patří jak úmrtí obou rodičů, způsobené nehodou či nemocí, tak i úmrtí jednoho rodiče. Mohou totiž nastat takové situace, kdy pozůstalý rodič skutečnost neunes a nebude schopen se o dítě postarat. Dále se NRP poskytuje dítěti, které má rodič/e ve výkonu trestu, nebo jehož rodič/e trpí psychiatrickou či jinou nemocí, která jim neumožňuje se řádně starat o dítě. Dalšími důvody může být patologie rodičů, která je způsobena závislostí na drogách či alkoholu, nebo jejich sociálně patologický způsob života, na základě kterého může být dítě odejmuto (Hanušová, Jeníčková, Uhlířová, 2009, s. 5).

1.3 Otázka selhání rodiny

Jak bylo zmíněno, NRP se poskytuje dětem, o které se rodiče z nejrůznějších důvodů nemohli nebo nechtěli postarat. Naskytuje se zde otázka, zda jde o selhání rodiny.

Dunovský (1986) popisuje rodinu jako nejvýznamnější, ale zároveň malou skupinu, skrze niž dochází k vytváření a formování vztahů mezi člověkem a společností. Rodina je jakýsi bod mezi jedincem a společností, kde se člověk socializuje (Dunovský, 1986, s. 9).

Matějček (1994) zmiňuje i další roli, kterou rodina zastává. Podle něj je rodina nejstarší společenskou institucí, která vznikala zejména z biologických pudů o zachování rodu, tzn. touha dále se rozmnožovat, ale také svoje potomky vzdělávat, učit je dovednostem a chránit je. Matějček ale také zdůrazňuje zejména to, že rodina představuje vzor mezilidských vztahů, jež si dítě nese s sebou dál a bude se podle nich nadále ve svém životě řídit. Největší důraz klade právě na jistotu a bezpečí, jelikož se jedná o nejsilnější duševní potřebu člověka, kterou má zajistit právě rodina (Matějček, 1994, s. 15).

Z vlastní zkušenosti na praxi, kterou jsem absolvovala v doprovázející organizaci v Olomouci, si dovoluji konstatovat, že důvodem, kdy dochází k vykonávání pěstounské péče, bývá nejčastěji patologie rodičů vedoucí k zanedbávání péče o dítě, případně jejich nepřítomnost doma z důvodu výkonu trestu odnětí svobody, což dokazují i roční výkazy o výkonu sociálně-právní ochrany dětí, z MPSV aktuálně z roku 2017.

Na druhou stranu se ale objevují i rodiny, které ačkoliv fungovaly dobře, se nešťastnou shodou náhod dostaly do situace, kdy bylo nutné dítěti zařídit NRP, například kvůli zmíněnému úmrtí či nemoci rodiče.

Otázka, která se týče selhání, je tedy velmi sporná. Ačkoliv bývá častější patologie rodiče, nelze ji snadno identifikovat, jelikož se často jedná o vícefaktorové působení.

Vzhledem k odebrání dítěte z rodiny, je také důležité zmínit, že je vynakládána snaha o ponechání dítěte v rodině, za pomoci poskytování sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (dále jen SAS), která je určena k prevenci pro rodiny s dětmi do 18 let (Gřundělová, 2018, s. 41).

1.4 Počet dětí v pěstounské péči v České republice

Pěstounská péče se stává v České republice aktuálním tématem, jelikož se číslo počtu pěstounů každým rokem zvyšuje. Celkový počet dětí v pěstounské péči v roce 2010 bylo 8 620 dětí, z toho 5 711 dětí, které byly umístěny k prarodičům či jiným příbuzným dítěte. V roce 2017 se číslo dětí v pěstounské péči zvýšilo na 11 451, z toho 8 343 bylo u prarodičů či příbuzných. Procentuální rozdíl tedy vzrostl z 67 % na 73 %. Jen samotní prarodiče měli v roce 2017 v péči 6 557 dětí., což je více než polovina z celkového čísla počtu dětí umístěných do pěstounské péče (MPSV, Statistiky, [online]).

2 Příbuzenská pěstounská péče

Pěstounská péče obecně byla představena již v první kapitole. Dále se však budu věnovat příbuzenské pěstounské péči (dále jen PPP), na niž je zaměřena tato bakalářská práce.

Příbuzenská pěstounská péče má v České republice poměrně dlouhou tradici, protože dříve se velmi často jednalo o jedinou alternativu k ústavní péči. Vzhledem ke statistickým údajům, v rámci MPSV, se příbuzenská pěstounská péče stává aktuálním tématem. Každým rokem se totiž počet příbuzenských pěstounů zvyšuje. Novelizace zákona o sociálně právní ochraně dětí, č. 359/1999 Sb. umožňuje osobám příbuzným či blízkým dítěti, neprocházet standartním posuzováním pro roli pěstouna. Stejně tak je příbuzenský pěstoun zbaven povinnosti zúčastnit se příprav před přijetím dítěte. Přípravám k přijetí podléhají pouze nepříbuzní pěstouni (Pazlarová, 2016, s. 129 – 130).

Příbuzenská pěstounská péče má jako jedna z forem NRP přednost nejen před ústavní péčí, ale také před jinými osobami, které vykazují zájem o pěstounskou péči, což je ukotveno v NOZ: „*Ujala-li se osobní péče o dítě osoba příbuzná nebo dítěti blízká, dá jí soud přednost před jinou osobou, ledaže to není v souladu se zájmy dítěte.*“ (NOZ, § 962)

Statistické údaje Ministerstva práce a sociálních věcí, týkající se počtu pěstounů vykonávajících příbuzenskou pěstounskou péči, byly představeny již v první kapitole. Víme tedy, že prarodiče či jiné příbuzenstvo dítěte tvoří necelé tři čtvrtiny z celkového počtu pěstounů. Zbývá čtvrtina pěstounů jsou pro dítě cizí lidé. Čísla, vzhledem průřezu statistik, však každým rokem nepatrně rostou (MPSV, Statistiky, [online]).

2.1.1 Specifika PPP

Příbuzenská pěstounská péče je oproti „klasické“² pěstounské péči velmi specifická. Řeší se zde zejména otázky týkající se vyššího věku pěstouna nebo nevyřešené vztahy s rodiči dítěte.

Významným rysem příbuzenské pěstounské péče je náhlost a nepřipravenost pěstounů. Příbuzní se totiž stávají pěstouny často velmi náhle, takřka ze dne na den. Jak

² Klasickou pěstounskou péčí se rozumí pěstounská péče poskytovaná cizími lidmi (tzn. nepříbuznými).

bylo zmiňováno, příbuzenští pěstouni nemusejí procházet přípravami, s čímž se tedy pojí jejich nepřipravenost (Hanušová, Jeníčková, Uhlířová, s. 5).

Nejvýraznějším specifikem příbuzenské pěstounské péče však bývá zpravidla to, že dítě pěstouna a další širší rodinu již zná. Jedná se totiž obvykle o prarodiče, tetu, strýce či zletilého sourozence. S tímto faktem se pojí i to, že někdy dítě zůstává ve známém prostředí, tudíž nemusí měnit svoje kamarády, školu apod., což zmiňuje Nadační fond J&T (2014a, s. 13 – 14).

Radvanová a kol. (2015, s. 143) upozorňují na nezpracovaná traumata pěstounů i dětí, kterým by měla být nabídnuta právě terapeutická péče. Tyto nezpracovaná traumata se často odrážejí při vykonávání péče a výchovy dítěte.

2.1.2 Výhody a rizika z pohledu různých aktérů

S příbuzenskou pěstounskou péčí se na jednu stranu objevuje velké množství výhod, ale na druhou stranu s sebou nese i množství rizik. Ty se uvádí z různých úhlů pohledu:

1) Z pohledu dětí

Velmi značnou výhodou, jak bylo již zmíněno v podkapitole se specifiky, kterou uváděly, je tedy fakt, že dítě pěstouny zná. Dítě stejně tak většinou zná i prostředí, do kterého přichází, jsou mu známy hodnoty či zastávané názory příbuzných apod. Pro dítě je tedy situace jednodušší, stres z nové situace je snesitelnější a není třeba vytvářet naprosto nové vazby s příbuznými. Navíc může být také jednodušší udržování kontaktu s biologickými rodiči, pokud mají rodiče s pěstouny mezi sebou dobré vztahy. Výhody uvedené v předchozích řádcích však v určitých případech mohou být ale také rizikem. Takovými případy mohou být rodiny, které mají téměř totožný styl výchovy, názorů a hodnot, jako v biologické rodině, ze které dítě muselo odejít (Pazlarová, s. 133).

2) Z pohledu rodičů

Rodiče mohou mít určité stigma, které je spojené s odejmutím dítěte z rodiny. Pokud je dítě odejmuto a převzato do příbuzenské péče, nemusí být stigma natolik velké, jako by mohlo být u klasické pěstounské péče, kdy dítě přichází do cizí rodiny. Jestliže mají biologičtí rodiče dobré vztahy s příbuznými, u kterých se dítě nachází, může příbuzenská pěstounská péče přinášet jednodušší kontakt s dítětem, což ale ovšem nemusí být pravidlem. Na druhou stranu se ale těmito dobrými vztahy může pojit

kontraproduktivnost, protože pokud příbuzní mají dobré vztahy s rodiči, nemusí je tato skutečnost, odebrání dítěte, motivovat ke změně, kterou odebrání způsobilo. Rizikem, z rodičovského pohledu, jsou právě vztahy, které díky minulosti rodičů, a zkušenostech s nimi, nemusejí být naprosto ideální. Proto může být kontakt s dítětem ještě složitější, než u nepříbuzenských pěstounů. Také zde může panovat určitý hněv, který pak vede příbuzenstvo k tomu, že brání navrácení dítěte do biologické rodiny (Pazlarová, 2016, s. 134).

3) Z pohledu pěstounů

Jak bylo již řečeno, hlavní výhodou, jak pro pěstouna, tak pro dítě, je to, že je zde již vytvořený vztah. Pěstoun je taktéž informovaný nejen celkově o dítěti, ale také o historii rodiny, zdravotním stavu atd. V případě dobrých vztahů zde může častěji docházet k neformálnímu styku dítěte s rodičem. Ačkoliv tedy záměr neformálního styku může mít dobrou myšlenku, mohou následně vznikat problémy s nastavováním hranic směrem od příbuzných k rodičům. Vystávají zde otázky co, kdy a jak dovolit rodičům, aby nedocházelo k nekontrolovanému příchodu a odchodu rodičů v domácnosti pěstouna (Pazlarová, 2016, s. 135).

4) Z pohledu pracovníků

Odejmutí dítěte z rodiny není jednoduché pro nikoho, kdo v této situaci participuje. Pracovníci jsou si situace dítěte vědomi, proto ji chtějí vyřešit co nejrychleji, k čemuž dochází často právě skrze příbuzenstvo. Pracovníci proto musí zjišťovat řadu informací jak o dítěti, tak o rodině. Hledají tedy příbuzného, který by byl ochotný se o dítě postarat, načež je nutné dbát o zájem dítěte. Je důležité si uvědomit, že ne každý příbuzný je vhodným pěstounem pro dítě. Rozpoznat tuto skutečnost, kdo je či není vhodný příbuzný, bývá pro pracovníky psychicky náročné a může vyvolávat řadu etických dilemat. Na druhou stranu je ale pro pracovníka velmi obtížné poodkrýt vztahy a vazby v rodině, jelikož rodina nebývá ochotna se se všemi informacemi sdílet. Například pokud jde o prarodiče. Někteří prarodiče mohou hledat omluvu za chování svých dětí, tím celou situaci zlehčovat a nesnažit se ji vyřešit. Naopak ale u některých prarodičů může docházet k pocitu selhání, pocitu, že kdysi ve výchově svých dětí udělali chybu, což se pojí se strachem z opakování oněch chyb (Pazlarová, 2016, s. 136).

2.1.3 Rozhodování příbuzných o přijetí dítěte

Proces, kdy se příbuzný rozhoduje, zda dítě přijme či nikoliv, je složitý. Příbuzný bývá v takových situacích značně omezen, zejména časem. Na příbuzného tak působí různé faktory a pocity, díky kterým se příbuzný dostává pod tlak, ten může být vnitřní i vnější.

Jako vnitřní tlak, zejména u prarodičů, se objevuje povinnost dítě do péče přijmout, protože se nechtějí ztotožnit s faktem, že by jejich vlastní vnouče šlo do ústavní péče. Nadační fond J&T (2014a, s. 26 – 27) tuto skutečnost vnímají stejně jako Radvanová a kol. (2015, s. 143).

Z důvodu působení vnějšího tlaku Radvanová a kol. (2015, s. 143) nazývají příbuzenskou pěstounskou péči jako péči krizovou. Stejně tak Nadační fond J&T (2014a) zdůrazňuje, že se příbuzný musí rozhodovat pod tlakem, jelikož se jedná o okamžité řešení situace dítěte. Možnost umístění k příbuznému se tedy jeví v takové situaci jako nejvhodnější. Příbuzný však po prvotním šoku může situaci přehodnotit. Nicméně i tak je zdůrazňována pomoc, která byla v nastalé situaci užitečná (Nadační fond J&T, 2014a, s. 27). Štěrbová, Kalábová (2009, s. 23) i Radvanová a kol. (2015, s. 143) poukazují na prvky nedobrovolnosti v příbuzenské pěstounské péči. Prarodiče by totiž většinou o pěstounské péči neuvažovali, kdyby si to situace nevyžadovala.

2.1.4 Postoje pěstounů a svěřených dětí k péči

Jak pěstouni, tak i svěřené děti mohou zastávat určité postoje, které jsou vzhledem k situaci charakteristické. Tyto postoje budou uvedeny v následujících řádcích.

2.1.4.1 Postoje pěstounů

Pěstoun trpící

Pěstoun může trpět dvěma způsoby, buďto aktivně, nebo pasivně. Aktivně trpící pěstoun dává dítěti najevo, že právě kvůli němu si pěstoun zkazil život, co všechno musel kvůli dítěti obětovat, což může způsobit psychické problémy dítěti, jeho pocit méněcennosti, provinilosti apod. Pasivně trpící pěstoun, jak napovídá samotný pojem, se neumí bránit, nechává si vše líbit, zejména výčitky či nadávky od pubertálního dítěte, což může vést naopak k psychickým problémům pěstouna. Uvádí se zde i následky, které s sebou přístup nese. V prvním případě je uvedeno, že emoce by měly být pěstounem

ventilovány, nicméně by neměly přesahovat určité hranice. Pokud se hranice překročí, může dojít k ubližování dítěti, které nemusí pochopit možné skryté významy emocí. Pozitivem se však vidí to, že dítě ví, jak se pěstoun cítí, ovšem v určitých mezích. Druhý případ, kdy dítě útočí na pěstouna, také není v pořádku, což by se dalo vyřešit nabídnutím odpovídající služby dítěti (Uhlířová, 2010, s. 7 – 9).

Pěstoun obětující se

Pěstoun se natolik ztotožňuje s potřebami a výchovou dítěte, že potlačuje sebe sama a své potřeby a zdraví, čímž dochází k obětování se. Tento přístup bývá nejčastější u prarodičů, kteří mají pocit selhání při výchově svého dítěte, proto zde vzniká snaha toto odčinit. Následek v tomto případě může být pozitivní zejména v projevené péči a lásce, která tento přístup často doprovází, což dítěti pomáhá s uvědomováním si bezpečí a jistoty. Tento přístup je ale pro pěstouna vyčerpávající, což se odrazuje nejen na jeho zdravotním stavu, ale také psychickém, který může být zhoršený izolací, která je způsobena nedostatkem času na sebe sama a své přátele (Uhlířová, 2010, s. 10 – 11).

Pěstoun aktivně řešící – „pečovatel manažerem“

„Pečovatel manažer“ bere v potaz vše, co by mohlo pomoci s vyřešením dané situace. Myslí jak na potřeby svoje, tak i dítěte, zejména však na blaho dítěte. Dochází k tomu, že pěstoun se snaží informovat a zapojit do situace osoby, které jsou v situaci zainteresované – biologičtí rodiče, sociální pracovník, škola apod. Následky jsou ale opět jak pozitivní, tak i negativní. Ačkoliv pozitivem je to, že pěstoun si uvědomuje svoje schopnosti a hranice, negativem je ovšem náročnost tohoto přístupu, který je velmi vyčerpávající (Uhlířová, 2010, s. 11 – 13).

Uvádí se, že jde o naprosto obvyklou situaci, když pěstoun prochází všemi uvedenými přístupy. Uvádí tedy i doporučení pro pěstouny, která by měla vést ke zlepšení. Ve fázi rozhodování o přijetí dítěte je nutné přemýšlet nad svými schopnostmi, které budou potřeba k péči o dítě, riziky, které s sebou péče přináší, ale i nad finanční situací pěstouna. Ve fázi pečování o dítě je důležité nezapomínat na sebe sama, své potřeby a zájmy, mít čas sám pro sebe. Ve fázi pečování potřeba dbát o obě strany, jak o dítě, tak o pečujícího. Mluvit a přemýšlet jednak o pocitech dítěte, jednak o pocitech pěstouna, nicméně volit vhodnou formulaci v takové úrovni, jakou dítě pochopí (Uhlířová, 2010, s. 14 – 15).

2.1.4.2 Postoje dítěte

Nyní budou představeny přístupy samotného dítěte, jak se k celé situaci staví. Dítě, stejně tak i pěstoun, přišli o blízkého člověka, ať byla příčina jakákoliv, musejí se vyrovnávat se ztrátou, ačkoliv každý jiným způsobem. Se všemi faktory se pojí změna, se kterou se musí dítě vypořádat, což znamená změna školy, bydliště, noví kamarádi apod. Pocity dítěte v dané situaci mohou být velice různorodé, což si popíšeme v následujících řádcích.

Povinný vděk

V určitých mezích je v pořádku, že se dítě cítí vděčné. Problémy mohou nastat tehdy, kdy pěstoun vděk přímo od dítěte vyžaduje a dává mu za vinu například ztrátu své svobody a klidu. Dítě má pak často pocit, že musí situaci nějak napravit – buďto známkami ve škole, vhodným chováním, nebo i tím, že nebude mluvit o svém biologickém rodiči, protože si to pěstoun nepřeje. Dítě se potom na rodiče raději neptá, protože nechce, aby se pěstoun zlobil. Toto může vést k tomu, že dítě povede dvojí život. I když ve svém nitru bude prahnout po svém rodiči, představovat si ho, navenek bude dávat najevo povinný vděk pěstounovi, který je od něj vyžadován. Děti následně za zavřenými dveřmi, kdy na ně pěstoun nevidí, dělají to, co ve svém nitru uschovávají před pěstounem (Uhlířová, 2010, s. 16).

Úleva

Pocity úlevy mohou vznikat u dětí, které pocházejí z velmi nevhodných podmínek, kdy často zakoušely hlad, chlad, psychické či fyzické týrání apod. Úlevu ale mohou prožívat i děti z dětských domovů, což je pro ně také velkou změnou. Prostředí, ve kterém dítě nestrádá a cítí se v bezpečí, je pro něj velmi uklidňující (Uhlířová, 2010, s. 17 – 18).

Pocit viny

Pocity viny mívají často děti, které byly odebrány z rodin, například na základě útěku z domova. Ačkoliv děti za tuto situaci nemohou, často si ji dávají za vinu – kdyby dítě neuteklo, tak by všechno bylo v pořádku, maminka by nebyla ve vězení apod. Nemusí však jít o extrémní situace, dítě je ale vezme za své a viní se z toho, že kdyby bylo více poslušné a hodné, bylo by vše jinak. Takové pocity bývají v dítěti hluboko zakořeněné a dostávají se na povrch zejména v dospívání, s čímž se může pojít sebepoškozování,

užívání drog apod. Ale ani dítě samo svým pocitům nemusí dostatečně rozumět. Rozuzlení může přijít až s odstupem času (Uhlířová, 2010, s. 18 – 19).

Strach

Změna pro dítě představuje strach, protože se cítí nejisté, což je přirozené. Velký strach pro dítě často představuje pobyt u příbuzného či smrt. Dítě se bojí, aby pobyt nebyl jen krátkodobou záležitostí, nebo aby pečující, často prarodič, nezemřel a dítě tak nepřišlo o další blízkou osobu (Uhlířová, 2010, s. 21).

Truchlení

Dítě nemusí být vždy přímo zanedbáváno, může se ocitnout nešťastnými okolnostmi v péči někoho jiného. Takové situace bývají méně běžné, ale přesto se stávají, například když rodiče dítěte zemřou, či odejdou. Dítě pochopitelně truchlí, trápí se tím, že rodiče odešli. Dítě se v této fázi formuje, připravuje se na život bez nich. Truchlení je věcí velmi individuální a dlouhodobou (Uhlířová, 2010, s. 23).

Zmatenost

Ačkoliv jsou děti velmi všímavé, tak mohou být zmatené, protože si určité skutečnosti neumí spojit či vysvětlit. Nechápe proč a co se děje, protože situace často nejsou dětem vysvětlované, často kvůli nezralosti dítěte. S novými situacemi dítě bojuje, což může dítě reflektovat špatným chováním – žádný respekt a odporování ze strany dítěte. Děti mohou být zmatené, kdo je jejich matka a co je vlastně její úlohou. Nejistota a strach, kterou může vyvolat i zmatenost, často vyvrcholují problémy s chováním či poruchami, jako je například enuréza (s. 26 – 27).

Z výše uvedených řádků lze vyčíst, že dítě si v určitých případech nese traumata i s jejich následky, což způsobuje jejich přenášení z jednoho místa na druhé. Proto Matoušek (2013) upozorňuje na nejednoduchou úlohu náhradních rodičů ve výchově traumatizovaných dětí. Doporučuje, aby byli náhradní rodiče vyškoleni v různých strategiích, které jsou nazývané jako „terapeutické rodičovství“. Je důležité efektivně posilovat základní potřeby dítěte, jako je pocit důvěry a bezpečí, což u traumatizovaného dítěte není snadné (Matoušek, 2013, s. 51).

2.2 Pěstounská péče v rukou prarodičů

Jak bylo zmiňováno, odejmuté dítě bývá ve více než polovině případů svěřeno do péče prarodiči. Tomu by měla být věnována pozornost, jelikož zde vyvstávají různé charakteristické znaky, se kterými by se mělo pracovat v rámci doprovázení rodiny.

2.2.1 Mezigenerační role prarodiče

Hauserová-Schönerová (1996, s. 17 – 27) i Lovasová (2006, s. 6) uvádějí, že prarodiče hrají významnou roli ve správném vývoji dítěte. Prarodiče často nabízejí svým vnoučatům více pocitu klidu, volnosti, bezpodmínečného přijetí, bezpečí a jistoty. V dnešní době totiž čím dál více rodičů klade na svoje děti vysoké nároky a nevěnují jim dostatek lásky a vřelosti, kterou potřebují. Proto jsou zde prarodiče. Prarodiče jsou spíše vlídnějšími rodiči, kteří formulují striktní příkazy od rodičů do snesitelnější podoby. Také jsou těmi, kteří pomocí svých vyprávění nevědomě upozorňují vnoučata na to, že každý člověk je jiný, že některé věci jsou dobré a špatné, nebo na to, jak je čas pomíjivý, protože i oni byli kdysi děti. Ze strany prarodičů bývají více podporováni ve svých fantaziích, zájmech i názorech a předávají svým vnoučatům znalosti, které nabyli za svůj život. Samozřejmě musíme brát s v potaz i to, že ne všichni prarodiče jsou takoví, jak je v předchozích řádcích uvedeno. Někteří prarodiče také ještě chodí do práce, mají svoje koníčky a záliby, kterým věnují svůj čas, či žijí jiným stylem života.

2.2.2 Prarodič zastávající roli rodiče

Prarodič tedy přirozeně zastává určitou roli a funkci. Problém může nastat, jestliže se prarodič, ačkoliv to může být dočasně, stane rodičem a dojde k proměně jeho role. Prarodiče svoje vnoučata mohou přijímat odlišnými přístupy. Buďto dojde k přirozenému přijetí, nebo dojde k přijmutí vnoučat jako zátěže, která je nespravedlivá. Většina příbuzenstva není tolik informovaná o NRP, tudíž se zde objevuje nedostatek znalostí o pěstounských dávkách, na které jim vzniká nárok (Hanušová, Jeníčková, Uhlířová, 2009, s. 2).

Jak bylo zmíněno ve výhodách příbuzenské pěstounské péče, prarodičovská pěstounská péče má řadu výhod, stejně tak jako všechno příbuzenstvo dítěte. Prarodiče často oplývají dostatkem času či ustálenými vazbami, ve smyslu partnerství. Prarodiče navíc mají určité výchovné a životní zkušenosti, protože vlastní dítě již vychovali a tak

ví, jaké má dítě potřeby, jak je uspokojit a jak se zachovat v různých situacích (Pazlarová, 2016, s. 137).

2.2.3 Rizikové faktory v příbuzenské pěstounské péči

Prarodičovská pěstounská péče směrem k pěstounům s sebou přináší i řadu rizikových situací. Mezi první a velmi významné riziko patří vyšší věk a zdraví pěstouna.

V rámci PPP je často upozorňováno na vysoký věk a zhoršující se zdravotní kondici pěstouna. Všeobecně lidé s vyšším věkem často trpí zdravotními problémy a ubývá jim síl. Právě oné síly je zapotřebí v období adolescence, kdy bývá péče o dítě těžká a složitá. Proto někdy prarodičové často marně bojují s dodržováním určitých pravidel směrem k dítěti, což může vést k jejich rezignaci (Pazlarová 2016, s. 137 – 139).

Prarodiče často vedou už jiný styl života, který přísluší jejich věku, než styl života klasického rodiče, který se o dítě stará. Přeorganizovat se na tuto roli vyžaduje psychickou i fyzickou kondici. Prarodiče si díky svému neustálému stresu o zdraví, který je podmíněn právě péčí o dítě, často nevědomky zapříčiňují svůj zhoršující se zdravotní stav. I dítě na věk prarodiče pěstouna pohlíží jako na riziko. U dětí může vést k psychosomatickým potížím, které jsou způsobeny právě strachem o prarodiče, jejich ztráty, respektive smrti a budoucnosti. Neúměrnost výkonu a odpočinku může vést u pěstounů k jejich psychickému či fyzickému vyčerpání (Hanušová, Jeníčková, Uhlířová, 2009, s. 6 – 7).

Nadační fond J&T (2014a) upozorňuje na krizové situace v PPP. Většinou se jedná o náhlé úmrtí rodiče či úmrtí rodiče zapříčiněné vážnou nemocí. Příbuzní si tedy taktéž, jako samotné dítě, mohou procházet krizí, kdy i oni sami budou potřebovat pomoc. Příbuzný se však v tento moment často dostává do situace rozhodování, nebo péče, tudíž se stává náhradním rodičem dítěte. Pěstoun však energii spotřebovává sám pro sebe, aby krizi vůbec ustál. V takových případech může docházet k tomu, že se pěstoun nemusí dostatečně věnovat dítěti (Nadační fond J&T, 2014a, s. 16).

Rizikem není jen vysoký věk pěstouna, ale také velký věkový rozdíl mezi prarodičem a dítětem, což může způsobovat řadu konfliktů. Jelikož se společnost neustále rozvíjí a obměňuje, dochází logicky také k obměně společenských pravidel, priorit, chování jedinců apod. Priority se samozřejmě člověku v průběhu jeho života mění, proto logicky vzniká více nepochopení mezi prarodičem a vnoučetem. Další obavu může

vyvolávat i dítě školou povinné, které vyžaduje k přípravě do školy určité dovednosti ze strany prarodičů. Ty buď prarodiče neznají, nebo je už zapoměli. Tyto dovednosti se týkají zejména informačních technologií, cizího jazyka, matematiky atd. (Pazlarová, 2016, s. 137 – 139).

Hanušová, Jeníčková, Uhlířová (2009) taktéž jako Pazlarová (2016), zmiňují mezigenerační rozdíly, které se neustále prohlubují, zejména v pubertálním věku. Prarodič potom svému vnoučeti vůbec nerozumí, nechápe jeho chování, názory, koníčky apod (Hanušová, Jeníčková, Uhlířová, 2009, s. 7).

K rizikovým faktorům v PPP patří ale také opakování chyb a pocity viny. S novou rolí rodiče jako pěstouna, se mohou objevovat právě tyto pocity viny ze selhání ve výchově vlastních dětí. Tento pocit selhání může být oprávněný, či neoprávněný. Ukázalo se, že se často objevovaly problémy buďto v komunikaci či ve vztazích, nebo v nárocích ke svým dětem, které byly přehnané. Z toho důvodu se často prarodiče obviňují ze svých chyb, v některých případech až příliš. Následně jejich přehnaná snaha být dokonalými a nahradit vnoučeti to, co chybělo ve výchově vlastního dítěte, se může stát kontraproduktivní. Objevuje se ale i taková skupina prarodičů, kteří se nad svojí někdejší výchovou nepozastavují, neuvažují nad tím, že možná kdysi ve výchově selhali, což často vede k opakování chyb (Hanušová, Jeníčková, Uhlířová, s. 6).

Rizikovým faktorem se zdá být v určitých případech i kontakt s biologickou rodinou, na který má právo každé dítě v pěstounské péči. Zezulová (2012) však upozorňuje na problematiku tzv. „kontaktu za každou cenu“, který shledává jako nerozumný. Uvádí, že je nezbytné vždy dbát na zájmy dítěte, proto není například vhodné, aby byly děti, které byly týrané či zneužívané, do kontaktu nucené. Vždy by měl být zohledněn aktuální psychosociální vývoj dítěte. Kontakt s rodiči, dostatek informací o rodičích by se neměl podceňovat, jelikož je pro dítě důležitý zejména v jeho sebehodnocení (Zezulová, 2012, s. 118). Štěrbová, Kalábová (2009) dokonce popisují, že dítě může mít, při nezachování kontaktu s biologickou rodinou, problém s celkovým přijetím sebe sama a formováním své vlastní identity (Štěrbová, Kalábová, 2009, s. 22).

2.2.4 Výhody

Značnou výhodou z pohledu dětí se zdá být to, že dítě pěstouny zná. Dítě stejně tak většinou zná i prostředí, do kterého přichází, jsou mu známy hodnoty či zastávané názory příbuzných apod. Pro dítě je tedy situace jednodušší, stres z nové situace je snesitelnější a není třeba vytvářet naprosto nové vazby s příbuznými. Navíc může být také jednodušší udržování kontaktu s biologickými rodiči, pokud mají rodiče a pěstouni mezi sebou dobré vztahy. Výhody uvedené v předchozích řádcích však v určitých případech mohou být spíše rizikem. Takovými případy mohou být rodiny, které mají téměř totožný styl výchovy, názorů a hodnot, jako byly v biologické rodině, odkud bylo dítě odejmuto (Pazlarová, 2016, s. 133).

Neschopnost bavit se s vnoučaty o vzniklé situaci, vysvětlit, proč k celé situaci došlo, často vede u dětí k psychickým problémům. Děti si často vinu vztahují zejména na svoji vlastní osobu. Také dochází k situacím, kdy prarodiče o svých dětech mluví vulgárně a hanlivě. Všechny tyto negativní pohledy, které děti dostávají, se mohou negativně odrazit v jejich budoucím dospělém životě. Ukazuje se, že prarodiče bojují i s další skutečností, selháním biologického rodiče vnoučat, nejčastěji dcery. Ani sami prarodičové často nevědí a nechápou vzniklou situaci, proto ji nemohou předat svým vnoučatům. Velmi složité jsou situace, kdy matka navštěvuje své dítě neohlášeně, neplní sliby, které dítěti dala, narušuje pravidla, která v rodině fungují apod. Následná kooperace nebývá vůbec snadná, jelikož se matka často chová nezodpovědně a nerespektuje to, na čem se domluvily, čímž mohou vznikat další konflikty. Z pohledu se zde objevují i další pocity dítěte. Jedním z nich je pocit samoty či neúspěchu, které bývají často umocňovány posměšky vrstevníků, kteří zdůrazňují onu jinakost v kontextu rodinného fungování. Dítě při nepravidelném kontaktu s biologickým rodičem trpí, protože je neustále opakovaně zklamáváno neuskutečněnými sliby rodiče, jako je společně strávený čas, výlety apod. (Hanušová, Jeníčková, Uhlířová, 2009, s. 6 – 8).

2.3 Pěstounská péče v rukou ostatního příbuzenstva

Dle zmiňovaných statistik o příbuzenské pěstounské, počet ostatních příbuzenských pěstounů není příliš vysoký. Z posledního ročního výkazu MPSV z roku 2017 vyplývá, že zbývajících 20 % z celkového počtu příbuzenských pěstounů tvoří jiné příbuzenstvo, než prarodiče. Do ostatního příbuzenstva patří zejména sourozenci

biologických rodičů dětí, tedy tety a strýcové dítěte, ale také zletilí sourozenci dětí nebo jejich zletilí bratřanci a sestřenice, či vzdálenější příbuzní z rodiny (Pazlarová, 2016, s. 136).

2.4 Potřeby dítěte

Je důležité si také uvést potřeby dítěte, které zásadně ovlivňují jeho správný vývoj. Těchto pět potřeb popisuje Matějček (2015). Patří zde potřeba množství, kvality a proměnlivosti podnětů z vnějšku – tyto podněty jsou zaměřené zejména na správný vývoj týkající se nervové a psychické úrovně dítěte. Dále se zde objevuje potřeba stálosti, řádu a smyslu v podnětech – o této potřebě mluví jako o „smysluplném světě“, jelikož při uspokojení této potřeby se přijaté podněty mohou stát zkušeností. Upozorňuje se také na potřebu prvotních citových a sociálních vztahů, které významně ovlivňují pocit jistoty dítěte a formování jeho vlastní osobnosti. Také se ukázalo, že skrze uspokojení potřeby identity, dochází k uvědomění si sebe sama i své společenské role. Matějček také uvádí, že uspokojení potřeby životní perspektivy dává člověku časové rozpětí, mezi nadějí a beznadějí, rozletem a zoufalstvím (Matějček, 2015, s. 37 – 38)

3 Doprovázející organizace

Jak bylo tedy řečeno v první kapitole, pěstouni mají určitá práva a povinnosti, které jsou uvedené v zákoně o SPOD. Jak ale budou tyto práva a povinnosti naplňovány, se upravuje v dohodě o výkonu pěstounské péče (dále jen dohoda o VPP). Tato dohoda se uzavírá s místně příslušným OSPOD, jiným OSPOD nebo pověřenou osobou.

S naplňováním těchto práv a povinností mohou být nápomocné právě zmiňované pověřené osoby. Pověřenou osobou se může stát pouze osoba splňující podmínky uvedené v zákoně o SPOD, jež bývá nazývána jako doprovázející organizace, ačkoliv termín „doprovázení“ není zákonem o SPOD definován.

Doprovázející organizace má pouze podpůrný úkol, na rozdíl od OSPOD, který má za úkol rodinu kontrolovat. K doprovázení dochází skrze klíčové pracovníky, kteří mají být pěstounské rodině nablízku a nápomocní, navazovat důvěru a respekt. Tento pracovník je povinen alespoň jedenkrát za dva měsíce uskutečnit osobní kontakt s dítětem i pěstounem, ale také podávat zprávu jedenkrát za šest měsíců příslušnému OSPOD. Doprovázející organizace tedy mohou sledovat výkon pěstounské péče, nabízet odborné poradenství a pomoc žadatelům, ale i výchovnou a poradenskou péči. Pověřené osoby jsou povinné, na požádání pečující osoby, poskytnout výchovnou a poradenskou pomoc (Pazlarová, 2016, s. 16).

3.1 Služby doprovázejících organizací

Zákon o SPOD, konkrétně § 48 uvádí, jaké činnosti mohou pověřené osoby vykonávat. Služby, které jsou poskytovány pěstounům v rámci doprovázení, jsou uvedené v dohodě o VPP. Rozsah základní nabídky služeb, pro všechny pěstounské rodiny, by měl být stejný, liší se pouze forma poskytování služeb, kterou si doprovázející organizace určuje sama. Tyto služby se odvíjejí zejména od práv pěstounů, jež jsou uvedené v témže zákoně, § 47a.

Řadí se sem pomoc při zprostředkování odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců, ale poskytnutí pomoci při zajištění krátkodobé péči o dítě, stejně tak i celodenní péče v rozsahu alespoň 14 dní, jestliže dítě dosáhlo věku 2 let. Dále do základních služeb patří pomoc při zajištění či zprostředkování vzdělání v oblasti výchovy a péče o dítě, v rozsahu 24 hodin za rok, jež je v tomto rozsahu bezplatné. Také se zde zařazuje i pomoc

při zajišťování místa a asistence v rámci prohlubování vztahu dítěte s blízkými osobami, pokud je to v souladu s rozhodnutím soudu. Další služba se týká sledování naplňování dohody o VPP (Zákon o SPOD, § 47a).

Na základě těchto práv a povinností jsou tedy uzpůsobeny služby pro pěstouny. Stát, poskytuje státní příspěvek na výkon pěstounské péče, ve výši 48 000 Kč, jestliže výkon pěstounské péče trval celý kalendářní rok. Tento příspěvek slouží k pokrytí nákladů spojených se zajišťováním pomoci pečujícími osobám, osobám v evidenci, svěřeným dětem a na provádění dohledu nad pěstounskou péčí (Zákon o SPOD, § 47d).

3.1.1 Krátkodobá péče

Zákon o SPOD vymezuje situace, kdy je možné o krátkodobou péči zažádat. Jedná se zejména o situace, kdy se pečující osoba stane práce neschopnou nebo z důvodu nemoci pobývá v nemocnici, narození či úmrtí blízké osoby. Do této kategorie péče také spadá vyřizování nezbytných osobních záležitostí, jako je lékař, soudní jednání nebo i povinné vzdělávání. Formu poskytování této péče si určuje sama organizace. Může jít buďto o hlídací agentury nebo rodinná centra, kde je možné dítě umístit na nezbytně dlouhou dobu. Také je možnost zajištění dítěte skrze příbuzné. Tato varianta je upřednostňována, jelikož je příjemnější zejména pro dítě. Na základě tohoto určení osoby se následně uzavírá dohoda o zajišťování krátkodobého hlídání (Pazlarová, 2016, s. 88).

3.1.2 Dlouhodobá respitní péče

Dlouhodobá respitní péče má účel určité formy psychohygieny, která je při péči o svěřené dítě důležitá. Zákon o SPOD stanovuje nárok na dlouhodobou respitní péči, alespoň v rozsahu 14 kalendářních dnů. Tuto formu péče lze však využít pouze v případě, že svěřené dítě dosáhlo 2 let. Délka trvání respitní péče nemusí být nepřetržitá, tudíž pružně reaguje na pěstounovo přání (Nadační fond J&T, 2014b, s. 14).

3.1.3 Odborná pomoc

Doprovázející organizace má pomoci pěstounovi při zprostředkování terapeutické, psychologické či jiné odborné pomoci. Na tuto pomoc má pěstoun nárok alespoň každých 6 měsíců. Ta mu může být poskytnuta buďto vlastními nebo externími odborníky. Služba

by měla být vždy poskytována v souvislosti výkonem pěstounské péče a svěřenými dětmi (Pazlarová, 2016, s. 90).

3.1.4 Vzdělávání pěstounů

V rámci novelizace, zákona o SPOD, došlo ke stanovení povinnosti pěstouna se vzdělávat. Vzdělávání je zákonem stanoveno na 24 hodin ročně, kdy je v tomto rozsahu poskytováno bezplatně. Vzdělávání je zaměřeno zejména na péči o dítě, potřeby rodiny. Má docházet Na základě vyhodnocení potřeb dítěte a rodiny klíčový pracovník tvoří tzv. vzdělávací plán rodiny, který reaguje na potřeby rodiny, aby mohlo docházet k prohlubování rodičovských a výchovných dovedností. Vzdělávací semináře jsou poskytovány buďto v rámci dané organizace nebo organizace vyhledává a nabízí pěstounům jiné semináře v rámci jiných doprovázejících organizací (Pazlarová, 2016, s. 90).

3.1.5 Kontakt dítěte s biologickou rodinou

Podpora kontaktu dítěte s biologickou rodinou je dána zákonem o SPOD. O tom, zda bude kontakt dítěte s biologickým rodičem podporován či nikoliv, rozhoduje soud. Tuto službu doprovázející organizace poskytují v případech, kdy je nutná přítomnost prostředníka či asistence, nebo i zajištění prostoru pro realizaci kontaktu (Nadační fond J&T, 2014b, s. 17 – 18).

3.1.6 Sledování naplňování dohody o VPP

V rámci doprovázení je sledováno naplňování dohody o VPP pracovníkem doprovázející organizace. Tento dohled je realizován každé dva měsíce při osobním setkání pěstouna a svěřeného dítěte. O průběhu pěstounské péče je nutné jednou za šest měsíců podávat zprávu na příslušný obecní úřad s rozšířenou působností. Obsahem této zprávy je, jak se dohoda o VPP naplňuje, jaký je průběh pěstounské péče a poskytování služeb pěstounům (Nadační fond J&T, 2014b, s. 20).

4 Metodologie výzkumu

V předešlé části byla nastíněna problematika příbuzenské pěstounské péče, vzhledem k věku pěstounů. Byly popsány různé faktory, které hrají důležitou roli v PPP, stejně tak i právní úprava této formy NRP, která má svoje výhody i rizika. V této části práce vysvětlím, jaké metody byly pro naplnění cíle použity a na závěr bude zpracován výzkum a jeho výsledky i s diskuzí.

4.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda a jak zohledňují doprovázející organizace faktor vyššího věku u příbuzenských pěstounů v Olomouckém kraji.

S cílem se pojí hlavní výzkumná otázka: Zohledňují doprovázející organizace vyšší věk příbuzenských pěstounů, popřípadě jak?

Na základě této hlavní výzkumné otázky však vyvstávaly další dílčí cíle:

Zjistit, jaký postoj zauímají pracovníci k vyššímu věku příbuzenských pěstounů.

Zjistit, jaké pracovníci vnímají výhody a nevýhody této péče.

Zjistit, jaké služby jsou starším příbuzenským pěstounům nabízené.

Zjistit, jaké služby jsou nabízené dětem, které se nacházejí v PPP starších pěstounů.

Zjistit, jaká je využívanost služeb pro pěstouny i děti.

Zjistit, zda jsou pěstouni aktivní ve vlastní iniciativě, ve smyslu návrhu další služby.

Zjistit, zda existují omezení, která brání nápadům na novou službu pro starší příbuzenské pěstouny.

4.2 Metoda výzkumu

Tato podkapitola se bude zabývat podrobným popisem metody, která byla pro vypracování bakalářské práce využita.

Vzhledem k tomu, že byla práce zaměřena na to, jak se k faktoru vyššího věku staví pracovníci doprovázejících organizací pro pěstouny, tak se kvalitativní výzkum jevil jako nejvhodnější. Disman (2009, s. 285) uvádí typickou definici kvalitativního výzkumu:

„Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím.“ Dále Hendl (2012) ve své knize uvádí, že se výzkumník v rámci svého kvalitativního výzkumu dostává přímo do terénu, kde se něco děje a sbírá data. Mezi přednosti, kterými kvalitativní výzkum oplývá, patří podrobný popis zkoumaného jedince, jevu apod., ale také hledání příčinných souvislostí. Jsou ale také popsány nevýhody, které s sebou kvalitativní výzkum nese. Výzkum bývá časově náročnější, ale také může být snadněji ovlivněn výzkumníkem a jeho preferencemi (Hendl, 2012, s. 48).

Účel je stěžejní, proto by měl výzkumník porozumět, proč chce danou problematiku zkoumat. Po uvědomění si, zda chce výzkumník něco zkoumat nebo vysvětlit, následuje fáze rámcování. Výzkumník si musí zvolit konceptuální rámeček. Dalším krokem je vytvoření hlavní výzkumné otázky a dalších dílčích otázek. Techniku výzkumu si výzkumník zvolí na základě toho, jakým způsobem bude data shromažďovat a zpracovávat. S vytvářením plánu souvisí také strategie výběru a v neposlední řadě také validita (Hendl, 2012, s. 143).

4.2.1 Sběr dat

Byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru s pracovníky doprovázejících organizací v Olomouckém kraji. Miovský (2006, s. 159-160) ve své knize uvádí, že polostrukturovaný rozhovor patří mezi nejrozšířenější metody. Před tím, než dojde k samotnému rozhovoru, je třeba, aby si tazatel vytvořil schéma a okruhy otázek, které bude respondentovi pokládat, což je oproti nestrukturovanému rozhovoru náročnější. Polostrukturovaný rozhovor je specifický nejenom tím, že tazatel určuje znění i pořadí otázek, ale také tím, že lze libovolně přidávat doplňující otázky, díky kterým si může tazatel ověřit, zda danou věc správně pochopil. Klade se zde také určitý význam i na prostředí, ve kterém bude rozhovor probíhat.

Před samotným rozhovorem jsem se vždy dovolila o pracovníkův souhlas k nahrávání na diktafon. Rozhovory probíhaly v kancelářích daných doprovázejících organizací, tudíž se vždy jednalo o osobní setkání. Jeden rozhovor trval v průměru cca 25 minut. Data byla sesbírána koncem února až začátkem března v doprovázejících organizacích Olomouckého kraje.

4.2.2 Výzkumný soubor

Jak bylo již zmíněno, mým výzkumným souborem byli pracovníci doprovázejících organizací pro pěstouny v Olomouckém kraji.

Strategií výběru byl účelový výběr, což je takový výběr, který přesně reprezentuje určitou populaci osob. Výběr je založen na úsudku výzkumníka, co konkrétně by mělo být pozorováno, a co je možné pozorovat (Disman, 2009, s. 112). Výzkumný vzorek byl stanovený na základě dostupných informací o doprovázejících organizacích na webových stránkách MPSV ČR. Pracovníci byli osloveni skrze e-mailovou komunikaci. Ačkoliv bylo osloveno celkem šest doprovázejících organizací, s rozhovorem souhlasilo pouze pět pracovníků zastupující jinou doprovázející organizaci.

Komunikační partneři, kteří rozhovor poskytl, budou vystupovat pod fiktivními jmény, s ohledem na zachování jejich anonymity. Bude se jednat o paní Lenku, Nikolu, Radku, Martu a Tamaru.

4.2.3 Zpracování dat

V rámci analýzy dat, které bude věnována další podkapitola, bylo nutné, aby bylo mluvené slovo přepsáno do písemné podoby. Provedla jsem tedy doslovnou transkripci dat. Tu Hendl (2012) definuje jako proces převádění mluveného projevu do písemné formy, která je časově náročnější. Pak je možné podtrhávat či zvýrazňovat určité pasáže, případně přidávat komentář a vytvářet seznam (Hendl, 2012, s. 208).

Kódování kvalitativních a kvantitativních dat je rozdílné. Jedná se o rozčleňování množin a souborů údajů na dílčí celky a segmenty, které se následně pojmenovávají, třídí a kategorizují (Reichel, 2009, s. 165).

Data v písemné podobě jsem dále analyzovala pomocí programu MAXQDA. S programem jsem již měla určité zkušenosti, díky zpracovávání výzkumné zprávy ve druhém ročníku. Přepsané rozhovory jsem nahrála do programu, díky kterému jsem vytvářela kódy a následně i kategorie.

5 Analýza a interpretace

V této části práce uvedu výsledky výzkumu, který probíhal formou polostrukturovaného rozhovoru s pěti pracovníky doprovázejících organizací v Olomouckém kraji.

5.1 Názor pracovníků na příbuzenskou pěstounskou péči

V rozhovorech jsem se nejdříve ptala na pracovníkův postoj k příbuzenské pěstounské péči, vzhledem k tomu, že bývá nejčastěji vykonávána staršími pěstouny. Díky odpovědím jsem se mohla více přiblížit nejen k dané problematice, ale také k pracovníkům a jejich pohledu na věc. Jsou to totiž právě pracovníci v doprovázejících organizacích, kteří nabízejí služby pěstounům podle jejich potřeb. Jejich postoje jsou tedy ovlivněny i specifickými znaky, výhodami či riziky PPP.

5.1.1 Odlišnosti PPP oproti klasické pěstounské péči

Z výpovědí všech komunikačních partnerů se ukazuje, že si pracovníci uvědomují, že je PPP velmi specifická a že v některých případech není úplně vyhovující. Dva komunikační poukazovali na odlišnost zejména ve **flexibilitě**, která jim u starších příbuzenských pěstounů chybí, což uvedla paní Tamara: *„PPP je odlišná a jde to hodně poznat, už jen kvůli tomu, že to převážně bývají babičky a dědečkové. Věk tam hraje velkou roli, protože nedokáží tak flexibilně fungovat, jak bysme si my představovali.“*

Odlišnost se také objevuje v tom, že se jedná o kritické řešení situace, jež popisovala Radvanová a kol. (2015, s. 143). Téměř všichni se shodli na tom, že je PPP **jedinou variantou před umístěním dítěte do ústavní péče**. Paní Marta: *„Spousta těch dětí by byla umístěna někde v ústavní péči... Tak si myslím, že je určitě pro ně rozhodně lepší, ať jsou u starších pěstounů, i když jsou tam samozřejmě nějaký úskalí, než v tom ústavu.“* Téměř všichni komunikační partneři se tedy shodují, že je PPP lepší variantou, než ústavní péče, ovšem paní Tamara uvádí i případy, kdy PPP není opravdu vhodná: *„Ne vždycky je to nejlepší, někdy jsou v těch rodinách takový problémy, nebo jsou ti prarodiče už tak moc staří a nemohoucí, že to nedoporučujeme.“*

Objevuje se zde také specifický znak, kdy zde **není projevona vlastní iniciativa přijmout dítě do péče**. Paní Radka kladla důraz zejména na vyživovací povinnost, která

může být v určitých případech přenesená z rodičů na prarodiče: „*Po zákonné lince je jejich vyživovací povinnost, protože jsou to vlastně prarodiče těch dětí, takže i kdyby tam nebyla stanovena pěstounská péče, tak by se o ty děti určitým způsobem měli postarat.*“ Další dva komunikační partneři také upozorňovali na to, že se nejedná o dobrovolné rozhodnutí, jako například paní Lenka: „*No je to taková nešťastná forma pěstounské péče, protože v podstatě ti příbuzní do toho nejdou dobrovolně, jsou tam k tomu donuceni nějakýma věcma... Minimálně tím, že je to hlas krve, prostě jejich nějaký vnouče nebo vnučka, který nějak potřebuje pomoci, nebo je to třeba i tlak okolí, co by si řekli, kdyby se o něj nedokázali postarat.*“ Paní Nikola také uvedla nesdílení sympatií týkající se finančního ohodnocení příbuzenského pěstouna, což je propojeno s výpovědí paní Radky, který uváděla zákonnou povinnost se o dítě postarat. Paní Nikola: „*Já bych vůbec jako přímou příbuzenskou pěstounskou péči nedávala, protože nevím, proč by se měli prarodiče starat o své vnoučata za takové peníze. Někteří totiž jdou fakt jen s tím úmyslem získat peníze, což není úplně dobře. Já když to srovnám s mýma dětma, tak vím, že naši by si je vzali ať se děje co se děje, bez ohledu na to jestli je to pěstounská péče za peníze, nebo zadarmo.*“

Tři komunikační partneři také uvedli, že se zde vyskytuje **odlišná role prarodiče**. Je to dané tím, že starší pěstouni mají z biologického hlediska již jiné nastavení než ostatní pěstouni. Prarodiče si postupně s věkem zvykají na jinou roli, dříve jejich rolí bylo rozmazlování vnoučat, která se nyní mění na vychovávání vnoučat, tedy roli matky, na což upozorňuje paní Marta: „*Babičky se musí poprat s tím, že byly babičky, měly tu roli a najednou se zase vrací do role matky,*“, tak i paní Radka: „*Prarodiče jsou primárně nastavený na to pečovat, ale ve vztahu k těm vnoučatům je to o tom rozmazlování, občas ho mít na starosti, pohlídat ho a pak zase vrátit, zkrátka už na to nejsou vnitřně nastavení.*“ S těžkou změnou rolí ale nebojuje pouze starší pěstoun, ale i dítě samotné, které má pěstouna s velkým věkovým rozdílem, to uvádí paní Lenka: „*U té babičky se stírají ty dvě role, že prostě ona je tam ta babička, ale to dítě v něm vidí i tu matku, což to není úplně dobře.*“ Vyplývá tedy, že je odlišnost v PPP zřejmá a je důležité si ji uvědomovat a dívat se na ni z různých úhlů pohledu. Odlišnost v PPP, dle výpovědí komunikačních partnerů, vychází najevo ve fázi péčování v neflexibilitě pěstounů a ve fázi rozhodování, kdy není projevována vlastní iniciativa přijmout dítě do péče. Dalším ukazatelem odlišnosti PPP je také výrazná změna role, se kterou se musí vyrovnávat jak starší příbuzný pěstoun, tak i dítě.

5.1.2 Pozitiva z pohledu pracovníků

K výhodám a rizikům PPP komunikační partneři přecházeli plynule, jelikož jsou provázané s jejich postojem a pohledem na tuto problematiku. Všichni komunikační partneři uvedli, že největší výhodou je samozřejmě to, že **dítě zůstává v rodině** a není svěřeno cizím lidem nebo do ústavní péče, tudíž je směrem k dítěti zmírněný tlak nové situace, což uvádí paní Marta: *„Když to dítě zůstává v rodině, tak je to určitě lepší, protože ho má ta rodina ráda a to dítě není tolik ve stresu.“* Pokud by se dítě ocitlo v cizím prostředí, stres by v tomto případě byl ještě větší, což je spojeno psychickým zdravím dítěte.

Další výhodou byly uvedeny pocity lásky a bezpečí, pramenící z navázaných vztahů v rodině, které uvedli paní Radka, Lenka i Nikola: *„Prarodiče jim dají takovou lásku, kterou jim nikde jinde v ústavu nedají... Jedna teta prostě nemůže dát lásku deseti dětem, jako ta jedna babička.“* Z toho vyplývá, že si pracovníci uvědomují, že je pro dítě důležité, mít **jednu vztahovou osobu**, která je tu v určitých situacích pouze pro něj.

Z výpovědí dvou komunikačních partnerů vyvstala i další výhoda, díky které starší příbuzní pěstouni dostávají nový impulz do života, nadšení a nový smysl pro něco žít. S tím se tedy pojí i jejich **aktivita a energie pěstounů**, jak zmiňuje paní Lenka: *„Je tu jedna taková hodně aktivní babička, ta se na stará kolena naučila na počítači. Klukovi dokonce někdy přepisuje i látku ve škole. Sama nám říká, že díky němu se ráda učí nové věci a vlastně ji to nutí být pořádkem ve střehu a aktivní, což jí závidí některý její kamarádka, že zvládá to, co už některý nezvládají.“* Někteří prarodiče tedy péči o dítě, dle paní Lenky a Nikoloy, zvládají nadměrně dobře, což se ale samozřejmě odvíjí od jejich zdravotní kondice.

5.1.3 Negativa z pohledu pracovníků

Na druhou stranu, je nutné podkrýt i úskalí, která jsou s touto formou péče spojena. Pro staršího pěstouna není péče o dítě jednoduchá. Proto u všech komunikačních partnerů objevuje téma zdravotních problémů, jako například bolest kloubů, zvýšený krevní tlak, problémy se srdcem nebo i cukrovka. Někteří pěstouni se již z dobrého zdraví netěší, tudíž je pro ně péče o dítě spíše zatěžující. Jedná se zejména o takové případy, kdy se pěstoun stará o dítě, které potřebuje více zvláštní pozornosti než ostatní děti, např. postižené děti. Zdá se, že v některých případech je tedy péče o dítě až kontraproduktivní,

než výše zmíněná výhoda energičnosti pěstouna, jelikož z náročné péče o dítě může pramenit ještě více zdravotních komplikací.

Mezi významné riziko, na kterém se všichni komunikační partneři shodli, bylo riziko **opakování chyb**. Paní Lenka: „*Velký riziko je to, že oni používají stejný výchovný modely, jako používali u svých dětí, takže se to hodně cyklí, je to hodně podobný, to jak se vyvíjejí jejich vnuci.*“ Toto úskalí se prolíná se stejnými výchovnými postupy, které prarodiče používali při výchově svých dětí. Paní Lenka, Radka, Tamara i Nikola proto zmiňují, že v této fázi doprovázející pracovníci hrají zásadní roli v podchycení onoho problému. Podle paní Radky i Nikoly je ale důležité s pěstounem danou věc otevřít, uvědomit si chybu a následně na ní pracovat, aby ji na dítě dál nepředávali a nepodepsalo se to tak na vývoji dítěte. Pracovníci se s tímto jevem snaží pracovat i za spolupráce psychologů či terapeutů, což je zahrnuto v nabídce služeb, které jsou dané zákonem o SPOD. Zdá se, že se riziko zmenšuje, pokud se dítě ocitá v péči jiného příbuzného, než svého prarodiče, což zmínila paní Lenka: „*Je ale teda pravda, že máme i nějaký starší tety jako pěstounky a s těma ta spolupráce teda probíhá mnohem líp.*“ Dítě je totiž převzato do jiného rodinného systému, tudíž se liší i výchovné vzorce rodiny, které mohou být zdravější. S výchovnými vzorci a neflexibilitou, která byla zmíněna výše, se pojí nespolečné s přizpůsobováním stylu výchovy. Mojí otázkou bylo, jaký je poměr ve spolupráci a nespolečné starších příbuzenských pěstounů. Jelikož toto vyjádření statistického čísla nebylo vůbec jednoduché, komunikační partneři mi poskytli pouze hrubé deduktivní procentuální vyjádření. Tři komunikační partneři uvedli, že se jedná zhruba o 50 – 60 % spolupracujících pěstounů, zbytek pěstounů buďto zastává naprosto odmítavý postoj nebo se jedná o pěstouny, kteří v některých situacích spolupracují a v některých nikoliv. Paní Marta: „*Některá babička vám řekne, ‚Já už jsem vychovala páté dítě, co vy mi tady budete povídat nového.‘ a jiná zase hltá informace, aby to mohla udělat líp, jinak, aby se to dítě mohlo se rozvíjet, tak jak je potřeba. Jako ono je to zhruba tak padesát na padesát, někdo chce, někdo zase ne.*“ Dva komunikační partneři nedokázali odhadnout, jaké procento tito spolupracující pěstouni tvoří. V rámci této spolupráce je důležitý zejména postoj a charakter pěstounů. Spolupráce pěstounů s doprovázející organizací je tedy velmi individuální a dlouhodobou záležitostí, která je postavena zejména na navázání vztahu, který se v průběhu doprovázení vytváří. Na což upozorňuje paní Radka: „*Je to hlavně o těch malých krůčcích, o té důvěře, o tom ukázat na nějaké*

relativní drobnosti, třeba v chování dítěte, ukázat, že se s tím dá něco dělat a že je fajn, že někoho mají za zády, kdo jim pomůže a podpoří je.“

Dalším opakujícím se rizikem byl mezigenerační rozdíl, tedy jakási propast mezi pěstounem a dítětem. Paní Radka uvádí: „*No... Často padá standartní věta: ,Ty tomu nerozumíš!‘* “. Všichni komunikační partneři uváděli zejména **nevědomost týkající se technologií**, jako jsou počítače, telefony, internet apod. Propast nevědomosti v technologiích často vzniká už mezi rodičem a dítětem, tím pádem mezi prarodičem a dítětem se propast ještě více prohlubuje. Děti situace zneužívají a obracejí ve svůj prospěch, s čímž se snaží pracovníci pracovat. Nevědomost v technologiích ale může ovlivňovat nejen spolupráci mezi dítětem a starším příbuzným, ale i spolupráci mezi starším příbuzným a klíčovým pracovníkem, pokud pracovník pěstouna odkáže k prostudování informací na internetu apod.

Jako další riziko tři komunikační partneři uvedli v **udržování hranic**, které samozřejmě opět souvisí s charakterem osobnosti, je tedy velmi individuální. Někteří prarodiče dovolí více, někteří méně. Pracovníci se ale snaží s udržováním hranic pracovat. Udržovat dětem určité hranice je důležité, zejména pro to, aby v budoucnu mohly nějak fungovat. Často se opakovalo, že se setkávají s tím, že děti této benevolentnosti využívají. Je otázkou, zda tato benevolentnost souvisí s věkem nebo charakterem osobnosti. Ve dvou případech ale dotázaní uvedli, že někteří prarodiče si výchovu a dodržování pravidel striktně hlídají, což uvádí například paní Marta: „*Máme tu asi tak dvě babičky a ty drží striktně hranici, jedou takovou tu starou školu, jak se vychovávali děti dřív. Není to úplně taková ta rozmazlovací babička.“*

Zjistila jsem, jaké se v praxi objevují výhody a úskalí z pohledu pracovníků. Nejčastěji se jednalo o vztah, který většinou bývá s příbuzným navázán, tudíž není dítě vystaveno tak velkému tlaku z nové situace, která může nepříznivě ovlivnit jeho chování.

5.2 Zohlednění faktoru věku ve smyslu poskytování služeb

V předchozí části byly komunikačními partnery uvedeny jejich postoje k této formě NRP i s výhodami a úskalími, které z nich vyplývají. Tyto fakta jsem zjišťovala, abych hlouběji pochopila souvislosti z praxe, tak jak je vnímají pracovníci v doprovázejících organizacích. V této části budu zkoumat, jak s těmito riziky, zejména faktoru věku, staví doprovázející organizace.

5.2.1 Služby pro pěstouny

Ze zákonného hlediska musejí doprovázející organizace nabízet určité základní služby. Zákon ale neukládá, jakou formou mají být služby poskytovány, každá doprovázející organizace si totiž formu určuje sama. Chtěla jsem proto tedy zjistit, jaké služby jsou starším příbuzenským pěstounům nabízeny a zda jsou pro ně i uzpůsobeny. Zároveň jsem se i ptala na využívanost těchto služeb.

Všichni komunikační partneři uvedli, že jejich služby **nejsou primárně uzpůsobeny** pro tuto určitou skupinu pěstounů, paní Radka, cituji: „*Primárně to rozdělený nemáme, co nabízíme příbuzenským a nepříbuzenským pěstounům, ale snažíme se to uzpůsobit tomu, co ti pěstouni potřebují.*“ Na druhou stranu ale bylo několika komunikačními partnery zmíněno, že jsou určité služby, které jsou častěji využívány právě těmito pěstouny. Všichni respondenti ale také uvedli, že se vždy snaží individuálně vyjít vstříc této skupině pěstounů, kdy při pravidelných kontaktech mají možnost říci, co by potřebovali. Individuální služby ale nejsou staršími příbuznými moc využívány. To může být zapříčiněno například vysokým věkem pěstounů nebo jejich uzavřeností. Tito pěstouni většinou bývají ve starobním důchodu (nebo invalidním), což znamená, že mají čas a zřejmě nemají takovou potřebu vyhledávat další služby.

Mezi služby, které organizace ze zákona poskytují, patří dlouhodobá respitní péče. Tato služba bývá často poskytována ve formě lyžařských kurzů, příměstských táborů, klasických táborů nebo školy v přírodě pro děti. Repitní péče je vytvořena pro pěstouny, zejména pro to, aby si odpočinuli. Stát nabízením této služby dává pěstounům najevo, že si uvědomuje náročnost této péče. Mojí další otázkou bylo, jak moc jsou služby využívány. Někteří dotazovaní nedokázali uvést procentuální využívanost právě kvůli tomu, že je každá rodina jiná, jak uvádí paní Marta: „*Někteří to nevyužívají vůbec, protože nechtějí vůbec pustit ty děti a někteří by je pustili třeba i na 3 týdny. Je to hodně individuální.*“ Odpověď pracovníků byla, že je služba využívána zhruba na 50 %. Ve výpovědích komunikačních partnerů se často objevoval problém s přehnanou úzkostí ze strany pěstounů, s čímž se pracovníci doprovázejících organizací snaží pracovat. Tato úzkost může pramenit ze strachu o to, aby se v nouče, z pohledu pěstouna, neskamarádilo s nevhodnými dětmi, které by mohly mít na v nouče špatný vliv, s čímž se opět spojuje již zmiňovaný strach z opakování chyb. Pracovníci s pěstouny mluví, pracují s tím a snaží se mluvit o jejich strachu, přesvědčit je, aby děti pustili. Děti si totiž mohou na táborech

budovat přátelské vztahy a nebudou tolik separované. Otázka využívanosti ale není ovlivněna jen přehnanou úzkostí ze strany pěstounů, ale i zájmem samotných dětí. Zejména dospívající děti již na tábory jezdit nechtějí. Pracovníci tedy pracují nejen na motivaci pěstounů, ale i na motivaci dětí, což uvádí paní Tamara: „*Starší děti už nemají moc zájem na ten respit jezdit, takže to nevyužívají. Je to zhruba polovina pěstounů, co to využívá. My je k tomu vedeme, říkáme, že je škoda to nevyužít, takže se snažíme jak ty děti, tak ty pěstouny namotivovat.*“ Pracovníci motivují k využívání respitní péče zejména starší příbuzné, ale pokud by došlo k takové situaci, kdy má pěstoun vyčerpaných zákonem stanovených 14 dní, mohou si další odpočinek vykomunikovat buď s rodinou a příbuznými nebo mohou požádat pracovníky, který pěstounovi může pomoci s vyhledáním služby. Tuto situaci popisovala paní Marta: „*U nás ví, že jim zaplatíme 14 dní, nějakého tábora nebo měšťáku, jinak si to zařizují sami, když potřebují, z řad nějakých příbuzných asi. Ale kdyby náhodou fakt chtěli, tak vědí, že můžou přijít za náma, ale s tím se moc nesetkáváme.*“

Krátkodobá péče je organizacemi poskytována, buďto skrze dobrovolníky, kteří děti hlídají nebo samotnými pracovníky v prostorách doprovázející organizace. Jedná se zejména o situace, které uvádí paní Marta: „*Krátkodobá je podle potřeby jako třeba lékař, soud, úřad, nebo mimořádné události jako je pohřeb a na to hledáme pak ty dobrovolníky, kteří by je hlídali.*““

V rámci vzdělávání, které je zákonem stanovené na 24 hodin ročně, mají pěstouni prostor pro vyjádření, jaká témata by je zajímala. Tuto skutečnost potvrdili všichni komunikační partneři. Pracovníci se tedy snaží pružně reagovat v rámci vzdělávání na momentální potřeby pěstounů. Dva dotazovaní uvedli, že je výhodné vzdělávat společně příbuzné i nepříbuzné pěstouny. V praxi dochází k tomu, že se často rozproudí diskuze na určité téma, což znamená, že je vzdělávání více interaktivní, zejména díky sdílení zkušeností pěstounů, což uvedla paní Radka: „*Ted' jsme řešili téma sexuality, jak to dětem podat... Ti pěstouni jsou k sobě navzájem více otevření, sdělují si, jak to udělali oni, co se jim osvědčilo a co ne.*“ Ukazuje se, že díky sdílení a otevírání se pěstounů navzájem, je možné navodit příjemnější atmosféru, která je pro pěstouny i užitečnější. Vzdělávání je organizacemi nabízeno buďto jako víkendový vzdělávací pobyt, kde si pěstouni splní celou zákonnou 24 hodinou povinnost nebo se může jednat o pravidelná setkávání, například jednou za měsíc na dvě hodiny. Z výpovědí komunikačních partnerů se ukázalo, že pěstounům vyhovuje spíše víkendový pobyt, jak uvedla paní Nikola: „*My*

jsme to teď vymysleli tak, že pojedeme i s děčkama na víkend do Jeseníků, tam se zvládne těch 24 hodin povinných a my se budem věnovat děčkám, takže nemusí řešit hlídání.“ Paní Marta také uvedla, že ve výjimečných situacích poskytují přímo individuální vzdělávání. Příčina je zřejmě tedy v časové, ale i fyzické náročnosti. Prostory doprovázejících organizací jsou často bariérové, což mohu posoudit na základě vlastních zkušeností, jelikož zde probíhaly samotné rozhovory. Jak paní Nikola, tak i paní Tamara uvedly svou nejistotu, zda má do jisté míry vzdělávání pro pěstouny smysl: *„Nejsem jistá, jestli to vždy dokážou pobrat, že oni si to poslechnou, ale že už s tím dál nijak nepracují.“* Důvodem může být stáří pěstounů, charakter osobnosti, nebo zda se jedná o člověka, který má zájem situaci či přímo výchovu určitým způsobem měnit.

Psychologická, terapeutická či jiná odborná pomoc je organizací nabízena interními nebo externími odborníky. Dle všech komunikačních partnerů je služba této odborné pomoci často využívaná, ačkoliv jsem procentuální vyjádření od dotazovaných nezískala. Psycholog se objednává dopředu skrze pracovníky, jak popisuje paní Tamara: *„Psychology objednáváme, to nabízíme nejčastěji a hodně to využívají.“* V některých situacích je ale potřeba řešení akutního problému, což jsou pracovníci schopni vykomunikovat.

5.2.2 Služby pro děti

Mým dalším dílčím cílem, bylo zjistit, jaké služby doprovázející organizace nabízejí dětem. Vzhledem k tomu, že i děti vnímají určitý věkový rozdíl, je potřeba se zaměřit i na jeho potřeby. Mojí otázkou byla také využívánost těchto služeb.

Všichni komunikační partneři nabízejí dětem **psychologickou pomoc**, na kterou mají stejný nárok jako pěstouni. Důvodem je to, že děti v pěstounské péči neprožívají úplně běžné věci, jako ostatní děti, nejsou v normální situaci, a proto je důležité na to brát, v rámci psychologické pomoci, zřetel.

Zároveň jsou ale také ve dvou doprovázejících organizacích nabízeny služby jako **skupinky, určené pro děti v NRP**. Využívají se zde vhodné sociálně-psychologické hry, případně se s dospívajícími dětmi probírají témata o hodnotách, vztazích, rodině apod. Pro dítě je důležité se realizovat i v rámci skupiny a poznávat se.

Další službou, která je úzce propojená i se službou pro pěstouny, jsou **pobytové služby pro děti**. V tomto případě se může jednat o jistou formu odpočinku pro pěstouna

i pro dítě. Nabízí se zde například příměstský tábor, lyžařský kurz, školu v přírodě apod. Důvod nabízení této služby je určitě zacílen na navazování kamarádských vztahů s vrstevníky, což se jeví jako vhodná cesta k zajištění toho, aby dítě nebylo separované a mimo kolektiv, načež z navázaných kamarádství může výtěžit i do budoucnosti.

Některé doprovázející organizace zohledňují faktor věku pěstounů zejména v nabízení **volnočasových služeb**, jako organizace paní Marty: „*Zrovna u těch starších jsme se snažili dát nějakýho dobrovolníka, mladýho, takovýho kamaráda, který by táhl to dítě a dělal s ním nějaký aktivity, hrál hry, jezdil na kole.*“ Doprovázející organizace si tedy uvědomují, že jsou pro ně starší pěstouni již vzdálení a jejich vysoký věk jim nedovoluje vykonávat některé aktivity, např. jízda na kole, kolečkových bruslích apod. Je zde tedy snaha hledat dobrovolníky, kteří jsou dětem věkově blíže a mohou jim všechny tyto aktivity vynahradit. Některé organizace dobrovolníky nemají, proto se snaží vyplnit volný čas dětem samotní klíčoví pracovníci, což popisuje paní Nikola: „*Bráváme děti na výlety, jednou měsíčně vždycky odpoledne. Teď jsme byli na bobové dráze nebo hrajeme hry. Je to takový fajn, že vlastně pěstouni si odpočinou a my je vezmeme někam, kam by se jinak asi nedostali.*“ Pro děti je důležité se v rámci vrstevníků realizovat, setkávat se s jinými lidmi, než pouze s pěstouny, kteří si tolik navzájem nerozumí. Proto některé doprovázející organizace pořádají tematické dny, nebo setkávání před Vánocemi a Velikonocemi atd., což popisuje paní Radka: „*Pořádáme dětský den nebo tvořivé dílny před Vánocemi.*“ Dle slov paní Marty je využívánost služeb pro volný čas se od jiných služeb výrazně liší. Poptávka po těchto službách je vysoká a doprovázející organizace mají problém tuto poptávku dobrovolníky pokrýt: „*Je o to velký zájem, že spíš máme problém to pokrýt, dobrovolníci nám chybí no. Momentálně máme jen 3 stálé.*“ Důvodem, proč je tato služba využívána, je zřejmě i to, že si starší pěstoun uvědomuje, že v rámci volného času a zábavy, se dítěti nemůže věnovat natolik, jak by si představoval. Navíc pěstounovi odpadá i starost o to, jak dítě zabavit a přicházet s novými aktivitami.

Další službou, která se nabízí, je doučování dětí. Dva komunikační partneři uvedli, že zprostředkovávají dobrovolníky na doučování. Jedná se zejména o předměty pěstounům vzdálené, jako je angličtina, matematika, fyzika, chemie apod., jež nabízí organizace paní Marty: „*U těch starších máme taky kamarády na doučování, že třeba učít se angličtinu, nebo takové věci.*“ Další organizace uvedly, že se s doučováním moc neseťkávají, protože si ho řeší pěstouni sami, v rámci toho, co nabízí škola, jak uvádí paní Nikola: „*Doučování se řeší individuálně, jestli chtějí a potřebují, ale většinou si to oni*

sami řeší ve škole. “ Dle výpovědi paní Lenky, je služba doučování využívána velmi často. Důvodem patrně budou zejména jiné vyučovací metody, neznalost cizích jazyků apod., kdy pěstoun nemůže poskytnout takovou pomoc ve vzdělání, respektive při pomoci s domácími úkoly.

Je zde vidět snaha, skrze nabízení jistých služeb starším pěstounům, ale i dětem, o odlehčení a zajištění péče v těch místech, které jsou vzhledem k věku pěstounů problémové.

5.2.3 Vlastní iniciativa pěstounů

Respondentů jsem se také ptala, zda se setkávají s tím, že sami pěstouni přicházejí s návrhem, jaká služba jim chybí nebo co by jim péči usnadnilo. Ve všech výpovědích se ukázalo, že pěstouni nejsou natolik aktivní, aby přicházeli s vlastní iniciativou. To lze odůvodnit zejména **uzavřeností rodiny** nebo tomu, že si pěstouni nechtějí připustit, že rodina něco nezvládne. To uvádí jak paní Nikola: *„Jak kteří, je to rodina od rodiny, ale většinou si neřeknou, chtějí to zvládnout sami. Jsou taky rodiny, který si řeknou, co chtějí, každá je jiná,*“ tak i paní Radka: *„Ti příbuzní moc nauvažují o tom, co by ještě chtěli. Teprve až v momentu, kdy se jim to nabídne, tak řeknou, že je to dobrý. Taková aktivita od nich není, možná je to taky tím, že se starají o svoje vnoučata. Říkají si, že je znají nejlíp a nic víc dalšího nechtějí.*“ Možnou příčinou neaktivity starší pěstounů je zřejmě právě jejich stáří. Jelikož jsou v drtivé většině tito pěstouni v důchodu, mají čas a chtějí co nejvíce věcí zvládat sami.

5.2.4 Překážky ve smyslu vytvoření nové služby

Jelikož jsem se zaměřila na služby pro starší příbuzenské pěstouny, chtěla jsem zjistit, zda jsou doprovázející organizace nějakým způsobem omezené v případě nápadu na novou službu. Všichni respondenti se shodli, že největším problémem je zajistit financování. Stát totiž poskytuje státní příspěvek ve výši 48 000 Kč na kalendářní rok, ale pouze na aktivity, které jsou zákonem stanovené. Pokud by tedy šlo o aktivitu, která je nad rámec zákonných aktivit, tak by s největší pravděpodobností nemohl být příspěvek použit. Organizace by tedy musela vyhledávat jiné finanční zdroje, jako jsou granty či dotace. Paní Lenka uvádí: *„Je to provázaný s těma penězma, jak se nám podaří je získat, nebo jak si to obhájíme důležitost té služby nebo aktivity, jak na to bude slyšet ministerstvo nebo nějaký další složky, který nám poskytuje peníze.*“ Ne vždy se ale jedná pouze

o peněžní zdroje. V rámci tematických dnů a akcí pro děti organizace žádají o věcné dary. Paní Radka: *„Nepotřebujeme vždycky peníze, ale třeba nějaké odměny za soutěže a tak podobně.“*

Dalším omezením, na kterém se respondenti shodli, je čas. S nápadem na novou aktivitu jsou ale spojeny další věci, které vyžadují čas. Přijít s nápadem, zhotovit návrh, zajistit finance a v neposlední řadě nápad zrealizovat, se dle respondentů jeví jako velmi časově náročné, jak uvedla paní Marta: *„Je potřeba určitě čas, tím jsme omezení, no a s nápadem a dotacema je spojená ještě spousta dalších jiných věcí...“*

Diskuze

V diskuzi je reflektováno naplnění cíle bakalářské práce, dále zhodnoceny výsledky výzkumu a porovnány s uvedenou literaturou. V závěru jsou kriticky vyhodnoceny slabiny výzkumu.

Cílem práce je zjistit, zda a jak je zohledněn faktor vyššího věku u příbuzenských pěstounů. Z výše uvedených výsledků výzkumu lze vyvodit, že se doprovázející organizace určitým způsobem snaží s faktorem vyššího věku pracovat, zejména tím, že nabízené služby dané zákonem o SPOD uzpůsobují potřebám této skupině pěstounů a snaží se je motivovat k využíváním různých služeb, které by jim mohly péči o dítě ulehčit.

Základní charakteristika PPP, jež byla popisována v prvních kapitolách, se potvrdila. Ačkoliv pracovníci ve výpovědích neuvedli všechny výhody a rizika, tak je nutné zohlednit mezigenerační rozdíl respondentů, což uvádí Pazlarová (2016, s. 137). Tento rozdíl se projevil zejména v nevědomosti technologií, která ztěžuje spolupráci s doprovázejícími pracovníky, ale také z ní pramení problém s výchovou dětí. Jako příklad lze uvést situaci, která byla zjištěna z výzkumu, kdy děti nevědomosti pěstounů zneužívají při kontrole prospěchu v elektronické žákovské knížce, jelikož této kontroly mnohdy nejsou starší pěstouni vůbec schopni, z důvodu jejich neorientovanosti v technologiích.

Překvapující byla také neflexibilita, na kterou upozorňovali dva pracovníci a shledávali jej jako velký problém ve spolupráci, což v rámci teoretické základny nebylo zmíněno. V procentuálním vyjádření, které poskytli tři pracovníci, se jedná zhruba o polovinu pěstounů. Důvodem může být vyšší věk, rezignace, uzavřenost a charakter pěstouna. Naopak pozitivně překvapujícím faktem, který taktéž v teorii zmíněn nebyl, je výpověď dvou pracovníků, kteří uváděli dobré působení na pěstouna, pramenící právě z péče o dítě. Starší příbuzní pěstouni, pokud netrpí závažnými zdravotními problémy, mohou z péče i vytěžít, jelikož se zde objevuje nadšení a znovuobjevení smyslu života, což je spojeno se zdravím a aktivitou pěstouna.

Problému s udržováním hranic zmiňuje Pazlarová (2016, s. 137). Ten se často ve výpovědích pracovníků opakuje. Důvodů, proč nejsou starší příbuzní pěstouni tolik důslední v dodržování hranic, může být několik. Určitou roli zde hraje věk, kdy

pěstounům již tolik nezáleží na pravidlech, proto rezignují v onom dodržování, ale také charakter pěstouna. Dalším možným důvodem se jeví i primární nastavení prarodičů, kteří jsou uzpůsobeni, jak popisuje Hauserová-Schönerová (1996, s. 17 – 27) i Lovasová (2006, s. 6), spíše na rozmazlování dětí a ne na výchovu. Změna role je ale obtížná jak pro staršího příbuzného pěstouna, tak i pro dítě. Tento fakt byl zmíněn ve výpovědích pracovníků, kteří se s tímto problémem snaží pracovat.

V rámci služeb je snaha, zda je věk zohledňován doprovázejícími pěstouny skrze pracovníky, kteří jsou s pěstouny v kontaktu. Bylo zjištěno, že se pěstounům nabízí určitá flexibilita, ať se jedná o volbu témat ve vzdělávání či přímo individuální vzdělávání. Vzdělávání často probíhá ve formě pobytů, což je pro starší příbuzenské pěstouny nejen příjemnější, ale i pohodlnější. Pracovníci berou zřetel i na náročnost pěstounské péče, proto se snaží k podporování využívání odpočinku ve formě dlouhodobé respitní péče, což popisoval Nadační fond J&T (2014b, s. 14).

Věk staršího příbuzného pěstouna ale ovlivňuje i samotné dítě, jelikož i dítě má určité potřeby, které vedou ke správnému vývoji, na které poukazuje Matějček (2015, s. 37 – 38). Vzhledem k věku pěstouna mohou vznikat určité nedostatky spojené s uspokojováním potřeb dítěte, což se snaží organizace pokrýt volnočasovými aktivitami nabízené dětem. Jedná se nejen o výlety, které jsou svojí formou jednorázové, ale také o pravidelné setkávání, která jsou organizovaná skrze dobrovolníky, kteří zastávají funkci kamarádů, jsou dětem věkově blíže, tak i emotivně a dítě může s dobrovolníky vykonávat takové aktivity, které jsou z důvodu zdravotního stavu a věku pěstouna vyloučené. Služby dobrovolníků jsou velmi žádané a organizace mají problém tento zájem pokrýt. Vysoký věk pěstouna je také zohledňován v doučování dětí, které potřebují pomoc při probírané látce ve škole, jež starší příbuzní pěstouni už moc nerozumí, nejen z toho důvodu, že některé věci zapoměli, ale zejména z toho důvodu, že se objevují nové metody a techniky v učení. Doprovázející organizace se dle výpovědí komunikačních partnerů a nabízených služeb v kontrastu k rámcovému vymezení služeb dané zákonem, snaží pružně reagovat na potřeby starších příbuzenských pěstounů.

Vzhledem k tomu, že se zohledňování věku váže s pěstouny, bylo zkoumáno, zda samotní pěstouni přicházejí s vlastní iniciativou na návrh na novou službu. Všichni komunikační partneři však uvedli, že vlastní iniciativa není u starších příbuzenských pěstounů příliš běžná. Vlastní iniciativa pěstounů se projevuje pouze v návrzích na témata

vzdělávání. Neaktivita je tedy připisována uzavřenosti starších pěstounů, věku, který přináší určitou benevolentnost nebo charakteru osobnosti.

Co se týče slabin výzkumu, lze reflektovat opominutí dostatečné pozornosti kontaktu s biologickými rodiči. Zákon o SPOD hovoří o pomoci při zprostředkování kontaktu s biologickou rodinou. Vystává tedy otázka, zda vyšší věk pěstouna vytváří problém v kontaktu, se kterým by měla organizace pracovat a zohledňovat, když se jedná o povinnost pěstouna podporovat kontakt, ale také se jedná jeho právo na pomoc se zprostředkováním kontaktu. Další limit ve výzkumu je shledán v nepřesném procentuálním vyjádření týkající se využívání nabízených služeb. Je možné, že pokud bylo dopřáno komunikačním partnerům více času, vyjádření respondentů by byly přesnější.

Závěr

Cílem mojí práce bylo zjistit, zda a jak doprovázející organizace zohledňují faktor věku u příbuzenských pěstounů v Olomouckém kraji. K naplnění cíle byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu, konkrétně polostrukturovaného rozhovoru. Jak bylo již zmíněno, rozhovory poskytly pět pracovníků doprovázejících organizací Olomouckého kraje. Sesbíraná data jsem přepsala dle doslovné transkripce a následně je analyzovala pomocí programu MAXQDA, který mi usnadnil vytváření kódů a kategorií.

V prvních kapitolách byla z dostupné literatury nastíněna teoretická základna, která měla pomoci k náhledu na danou problematiku, poukázat na možné výhody a nevýhody této formy péče.

Bylo pro mě důležité se zaměřit i na vlastní postoje a názory pracovníků. Ukázalo se, že příbuzenská pěstounská péče je velmi specifická a pracovníci doprovázejících organizací si tuto skutečnost uvědomují a umějí ji pojmenovat. Některé pohledy na problematiku této péče se dle výpovědí pracovníků lišily, avšak v konečné fázi bylo shledáno, že je tato forma pěstounské péče pro dítě více vyhovující, než ústavní péče.

V závěru je třeba zmínit, že doprovázející organizace, skrze pracovníky, určitým způsobem vyšší věk příbuzenských pěstounů zohledňují, ačkoliv tak nejsou jejich služby primárně uzpůsobeny. V případě dlouhodobé respitní péče se snaží pracovníci podporovat využívání této služby pěstouny, která jim umožní si odpočinout. Je důležité ale zmínit, že vyšší věk ovlivňuje nejenom pěstouna ve vykonávání péče, ale také dítě, které je jistým způsobem omezeno. Dítě tak nemůže vykonávat společně s pěstounem některé aktivity, které jsou jinak v rodinách běžné, protože je pěstoun omezen právě věkem a zdravotním stavem. Proto jsou některými organizacemi nabízeny volnočasové aktivity pro děti, které mají tuto skutečnost omezit. Jisté znevýhodnění ve věku pěstouna se také projevuje ve vzdělání, kdy už starší pěstoun nezná nové techniky v učení, případně s nimi nemá zkušenost. Jedná se zejména o anglický jazyk, chemii a další předměty, které jsou relativně nové. Proto tento fakt organizace zohledňuje nabízením služby jako doučování dětí. Lze tedy vyvodit, že pracovníci a doprovázející organizace nabízením těchto služeb věku pěstouna přikládají důležitost a v mnoha typech služeb, které stanovuje zákon, se snaží k pěstounům individuálně přistupovat a pracovat.

Seznam zkratk

NRP	náhradní rodinná péče
PPP	příbuzenská pěstounská péče
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
Zákon o SPOD	zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
NOZ	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
dohoda o VPP	dohoda o výkonu pěstounské péče

Bibliografický seznam

CILEČKOVÁ, Kateřina. 2014. Změny v náhradní rodinné péči. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 2, s. 61 – 70. ISSN 1213-6204.

DISMAN, Miroslav. 2009. Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-0139-7.

DUNOVSKÝ, Jiří. 1986. Dítě a poruchy rodiny. Praha: Avicenum.

GRUNDĚLOVÁ, Barbora. 2018. Kritická reflexe konstrukce mateřství a otcovství v sociální práci s rodinou. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 3, s. 40 – 53. ISSN 1213-6204

HANUŠOVÁ, L., N. JENÍČKOVÁ, V. UHLÍŘOVÁ. 2009. Problematika příbuzenského náhradního rodičovství. In: *Problémy současné rodiny a náhradní rodinná péče: sborník příspěvků z mezinárodní konference*. ISBN 978-80-7399-8. Dostupné z: www.blokovygrant.cz/download.php?id=1372&typ=m

HAUSEROVÁ-SCHÖNEROVÁ, Isabella. 1996. Děti potřebují prarodiče. Praha: Portál. ISBN 8071781053.

HENDL, Jan. 2012. Kvalitativní výzkum. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0219-6.

KALÁBOVÁ, Svatoslava, Dana ŠTĚRBOVÁ. 2009. Dítě v péči prarodičů a jiných příbuzných. In: *Aktuální otázky náhradní rodinné péče: Sborník z IX. celostátního semináře Brno*. Brno: Triada-poradenské centrum. ISBN 978-80-254-5957-7. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/online-katalog/aktualni-otazky-nahradni-rodinne-pece-sbornik-z-ix-celostatniho-seminare-nrp/>

LOVASOVÁ, Lenka. 2006. Rodinné vztahy. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. ISBN 80-86991-66-0.

MATĚJČEK, Zdeněk. 1994. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. Praha: Portál. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Zdeněk a kol. 1999. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. 2013. Encyklopedie sociální práce. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0366-7.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. [online]. Statistika. Roční výkaz o výkonu sociálně-právní ochrany dětí 2010 – 2017 [cit. 2019-14-02]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/7260>

MIOVSKÝ, Michal. 2006. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-1362-4.

NADAČNÍ FOND J&T. 2014a. Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte. [online]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/online-katalog/nahradni-rodinna-pecce-vykonavana-pribuznymi-ditete/>

NADAČNÍ FOND J&T. 2014b. Právní a finanční aspekty doprovázení. [online]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/online-katalog/pravni-a-financni-aspekty-doprovazeni/>

NÁHRADNÍ RODINA. [online]. Informace o NRP. [cit. 2019-20-02]. Dostupné z: <https://www.nahradnirodina.cz/informace-o-nrp>

PAZLAROVÁ, Hana. 2016. Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1020-7.

RADVANOVÁ, Senta. 2015. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. V Praze: C.H. Beck. ISBN 978-80-7400-578-7.

REICHEL, Jiří. 2009. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3006-6.

UHLÍŘOVÁ, Veronika a kol. 2010. Dítě ve výchově příbuzných. Praha: Rozum a Cit. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/online-katalog/dite-ve-vychove-pribuznych/>

ZEZULOVÁ, Dagmar. 2012. Pěstounská péče a adopce. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0065-9.

Zákony:

Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník. In: Sběrka zákonů České republiky.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: Sběrka zákonů České republiky.